

НАВУКОВАЕ ВYДАННЕ, У ЯКОЕ УКЛАДЗЕНА ДУША

Стрэлецкія пісні / упоряд., запис, вступ. ст., комент. та додат. О. М. Кузьменко. – Львів : Інститут народознавства НАН Украіны, 2005. – 640 с.

Чытач, які цікавіцца традыцыйнай народнай культурай, у апошнія гады атрымаў ня мала змястоўных выданняў, што сведчаць пра плённую працу беларускіх навукоўцаў. Пры гэтым вопыт і значныя дасягненні нашых суседзяў, перш за ўсё ў тэксталагічна арыентаваных выданнях фальклору, варты глыбокага асэнсавання і пераймання. Практычна непераўздзенай у беларускай фалькларыстыцы на сёння застаецца праца даследчыцы Аксаны Кузьменкі “Стрэлецкія пісні” (далей – “Стралецкія песні”), якая выйшла ў 2005 г. у Львове ў Інстытуце народознаўства НАН Украіны.

Стралецкія песні – самабытная з’ява фальклору ўкраінцаў. Па словах Аксаны Кузьменкі, яна “адкрывае адну з найяскравейшых старонак на скрыжальных гісторыі нацыянальна-вызваленчага змагання ў ХХ ст.”. Гэта разнажанравыя ўкраінскія песні як літаратурнага, так і народнага паходжання, аб’яднаныя ідэйна-мастацкімі характарыстыкамі, што адлюстравалі нацыянальна-вызваленчую барацьбу ўкраінскага народа падчас Першай сусветнай вайны (1914 – 1918) і да 1920 г. Яны ўзніклі ў асяроддзі сечавых стральцоў і ў пасляваенны перыяд арганічна ўвайшлі ў спеўны рэпертуар сельскага і гарадскога насельніцтва Украіны. У змесце песень, піша А. Кузьменка, “знайшлі адлюстраванне самыя глыбокія перажыванні народных мас, абумоўленыя надзвычайнымі грамадска-гістарычнымі падзеямі пачатку ХХ ст.”. Аднак наша ўвага будзе сканцэнтравана не на самім феномене ўкраінскай стралецкай песні ХХ ст., а на характары і прынцыпах укладання фальклорных тэкстаў, рэалізаваных у зборніку.

Найперш трэба адзначыць, што на якасць зборніка моцна паўплываў найвялікшы піетэт да стралецкай песні і ўсяго даследаванага перыяду гісторыі Украіны ўкладальніка, аўтара ўступнага артыкула, каментарыяў і дадаткаў А. Кузьменкі, бо толькі глыбока ўсвядомленае шанаванне гэтай з’явы, а не бягучыя задачы выдавецкай дзейнасці маглі даць сілы даследчыку здзейсніць такую грунтоўную і падрабязную прэзентацыю матэрыялу.

Ва ўводным артыкуле даецца характарыстыка крыніц, тлумачацца прынцыпы сістэматызацыі, змест кожнай структурнай часткі і паказальнікаў зборніка. Укладальнік паведамляе,

што тэксты песень друкуюцца з захаваннем усіх лексічных, марфалагічных і сінтаксічных асаблівасцей мовы інфарматараў.

Уступны артыкул “Стралецкія песні як феномен песеннай культуры ўкраінцаў” цікаўнаму чытачу можа даць поўнае ўяўленне пра характар і значэнне гэтага віду песеннай творчасці ўкраінскага народа. Асабліва ўдалы ўласна даследніцкі момант, дзякуючы якому створаны шырокі культурна-гістарычны кантэкст і закладзена база для далейшых даследаванняў. Зроблены шматаспектны аналіз культурнай з’явы: раскрыты пытанні тэрміналогіі, скрупулёзна рэканструявана гістарыяграфія праблемы, усебакова разгледжана праблема фалькларызму. А. Кузьменка выяўляе шляхі фалькларызацыі стралецкіх песень літаратурнага паходжання і разам з тым указвае на характар інтэрпрэтацый з’яў традыцыйнага пазаабрадавага і абрадавага фальклору (балад, жартоўна-сатырычных, а таксама калядных, велікодных, траецкіх песень) у спеўнай творчасці сечавых стральцоў. Адзначаны найбольш тыповыя сюжэты і ўстойлівыя матывы, якія фарміруюць адметную вобразнасць песень гэтай групы. Вялікую інфарматыўнасць уступнага артыкула ствараюць спасылкі, імёны гістарычных дзеячаў аўтар пазначае гадамі іх жыцця, назвы часопісаў, альманахаў, зборнікаў – гадамі выхаду гэтых выданняў.

Дэманструючы ашчаднае стаўленне да ўласна фальклорнага матэрыялу, укладальніца здолела дасягнуць паўнаты “крытычнага апарату” і максімальна лагічнай падачы ў адпаведнасці з тэматычным і жанравым прынцыпамі. Самі па сабе гэтыя прынцыпы ўдала апрабаваны ў фалькларыстыцы, аднак тэксталагічны падыход да публікацыі песенных тэкстаў і мелодый істотна павялічвае іх інфарматыўнасць. Напрыклад, у частцы “Песні літаратурнага паходжання” вытрымліваецца такая паслядоўнасць пазнак і тэкстаў: *парадкавы нумар, прозвішча і імя аўтара слоў*, а праз працяжнік – *кампазітара*, выпадкі, калі мелодыя запазычана, адзначаюцца ў спасылках, *ноты і літаратурны тэкст*, які адпавядае аўтографу ці, пераважна, першаму надрукаванаму варыянту з захаваннем моўных асаблівасцей, *аўтарская назва песні*, у дужках адзначаны іншыя назвы, якія фігуравалі ў розных выданнях, *дата* і, калі магчыма, *удакладненае месца*

стварэння песні. Пасля прыводзяцца мелодыі і тэксты самых тыповых фалькларызаваных варыянтаў, якія даюць уяўленне пра дынаміку твора ў часе і прасторы традыцыйнай культуры. Загалоўкі даюцца згодна з прынятай у фалькларыстыцы практыкай – па першым радку. Асобна прадугледжаны пазнакі сінанімічных фалькларызаваных варыянтаў і варыянтаў з істотнымі лексічнымі і семантычна-сэнсавымі зменамі. Такая ж сістэма пазнак вытрымліваецца і ў частцы “Народныя песні пра сечавых стральцоў”. Аптимальным укладальніца палічыла тут жанравы прыныцп. У першай групе змешчаны песні хранікальнага зместу, гістарычныя, маршавыя і жартоўна-сатырычныя. У другой – узоры, прымеркаваныя да каляндарных абрадаў, і баладныя песні. Дзеля аб’ектыўнасці адлюстравання карціны вайскавай песнятворчасці ўкраінскіх сечавых стральцоў прыведзены таксама знойдзеныя А. Кузьменкай варыянты, што з’явіліся падчас Другой сусветнай вайны і нават пазней.

На самым высокім узроўні ўвасоблена ў зборніку “Стралецкія песні” фактаграфія гэтай культурнай з’явы. У каментарыях і дадатках, якія складаюць значную частку выдання, сінтэзавана вялікая даследчыцкая праца А. Кузьменкі. Традыцыйна вылучаны “Спіс умоўных скарачэнняў, выкарыстаных крыніц і літаратуры”, “Каментарыі” (прыводзяцца да кожнага тэксту і варыянта), “Слоўнік малазразумелых слоў і дыялектызмаў”. Але самае вялікае ўражанне ў чытача, які цікавіцца пытаннямі тэксталогіі фальклору, пакідаюць пяць паказальнікаў, што з’яўляецца, відаць, рэкорднай колькасцю для падобнага выдання. Гэта “Біяграфічны паказальнік аўтараў тэкстаў і мелодый” – своеасаблівы даведнік персаналій стваральнікаў стралецкай песні. “Паказальнік геаграфіі запісаў” адлюстроўвае лакалізацыю канкрэтных сюжэтаў і тэрыторыю

іх распаўсюджвання, што, як ужо адзначалася, карысна для наступнага вывучэння з’явы. “Паказальнік збіральнікаў” – даніна павагі кожнаму з рупліўцаў украінскай народнай культуры, нават таму, хто зафіксаваў у свой час хоць бы адзін тэкст стралецкай песні. “Паказальнік інфарматараў” – звод біяграфічных звестак пра носьбітаў традыцыі – выканаўцаў стралецкіх песень, ад якіх зафіксаваны ўключаныя ў зборнік узоры. І яшчэ адзін – “Алфавітны паказальнік песень” – дазваляе з лёгкасцю знаходзіць неабходны тэкст у вялікім аб’ёме (507 старонак).

Імкненне даследчыцы А. Кузьменкі да мемуарыялізацыі слаўнай старонкі гісторыі Украіны, людзей, якія стваралі ўкраінскі спеўны эпас ХХ ст., выявілася і ў ілюстрацыйным матэрыяле. Ён складаецца з партрэтаў, краявідаў, сюжэтных і жанравых сцэн, што, па сутнасці, могуць служыць часткай музейнай экспазіцыі. Змешчаныя ў зборніку фальклору, яны набліжаюць чытача да гістарычных падзей і асоб, персаніфікуючы вобразы і матывы, увасобленыя ў стралецкіх песнях.

Такім чынам, у навуковым аспекце выданне Аксаны Кузьменкі “Стралецкія песні” ўяўляе тэарэтычную і практычную распрацоўку надзвычай важнага сегмента традыцыйнай украінскай культуры, значна пашырае яе разуменне ў шырокім культурна-гістарычным кантэксце. У метадалагічным плане вельмі важкі патэнцыял гэтага выдання павінен служыць арыенцірам і ўзорам для многіх даследчыкаў і ўкладальнікаў зборнікаў фальклору.

Анастасія ГУЛАК,

старшы выкладчык кафедры этналогіі і фальклору
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў,
кандыдат філалагічных навук.

БЯСПЕЧНЫ НОВЫ ГОД

Усталёўваючы ёлку ў хатніх умовах, неабходна: прыбраць з памяшкання дываны; выкарыстоўваць толькі ўстойлівыя падстаўкі (крыжавіна ці вядро з пяском); сачыць, каб галінкі і верхавіна не дакраналіся да сцен, столі, мэблі і іншых хатніх рэчаў; нельга ўсталёўваць ёлку паблізу ацяпляльных прыбораў; нельга абкладваць ёлку ватай, якая не насычана вогнеахоўнай вадкасцю; нельга ўсталёўваць ёлку ў праходах і каля выхаду з памяшкання.

Калі на ёлцы загарэлася электрагірлянда, важна: абясточыць гірлянду (выцягнуць шнур з разеткі ці адключыць электрычнасць у шчытку); вывесці з памяшкання людзей; выклікаць ратавальнікаў па тэлефоне 101; паспрабаваць справіцца з узгараннем самастойна, калі яно невялікае; паваліць ёлку на падлогу, каб полымя не ўздымалася ўгару; накрыць шчыльнай тканінай; ні ў якім разе не выкарыстоўваць ваду, калі ёлка штучная (падчас гарэння сінтэтычныя матэрыялы плавяцца і расцякаюцца, а пападанне вады на падпаленую паверхню прывядзе да распырсквання гарачых кропель, такім чынам – да павелічэння плошчы гарэння), засыпаць полымя пяском ці, пры яго адсутнасці, выкарыстаць вогнетушыльнік.

Цэнтральны раённы аддзел па надзвычайных сітуацыях г. Мінска.